

Síntese sobre as reformas da Segunda República: a participación feminina nunha democracia

3

O triunfo da República e o Bienio Reformista (1931-1933)

6. ELECCIÓNS A CORTES CONSTITUÍNTES (28-6-1931)

O Goberno provisional e a Constitución de 1931

O 12 de abril de 1931 celebráronse **eleccións municipais** que deron o triunfo ás candidaturas republicanas en case todas as capitais de provincia. Aínda que o triunfo global foi dos monárquicos, o feito interpretouse como unha vitoria dos republicanos. Coñecido o resultado, Afonso XIII exiliouse e formouse un **Goberno provisional** que proclamou a Segunda República española o 14 de abril de 1931. (7)

O novo Goberno estaba integrado polos partidos que asinaron o Pacto de San Sebastián e presidíao **Niceto Alcalá Zamora**. Inmediatamente, iniciou reformas e convocou eleccións a Cortes Constituíntes, que gañaron os partidos republicanos. (6) As Cortes elaboraron a **Constitución de 1931**, que implantou un **régime plenamente democrático**. As súas principais novidades eran as seguintes:

- O recoñecemento de numerosas liberdades individuais (expresión, reunión e asociación), o dereito ao divorcio e o sufraxio universal masculino e feminino.
- A declaración de España como Estado aconfesional, sen relixión oficial. Recoñeciase a liberdade de conciencia e o dereito a recibir unha educación laica.
- A descentralización territorial, que admitía a posibilidade de crear rexións autónomas.
- A importancia do benestar social. Permitíase a expropiación de bens de utilidade pública e potenciábase a ensinanza pública.

TEXTOS HISTÓRICOS FUNDAMENTAIS

A Constitución de 1931

Artigo 1. España é unha República democrática de traballadores de toda clase, que se organiza en réxime de liberdade e de xustiza.

Os poderes de todos os seus órganos emanan do pobo.

A República constitúe un Estado integral, compatible coa autonomía dos municipios e das rexións. [...]

Artigo 3. O Estado español non ten relixión oficial. [...]

Artigo 26. Todas as confesións relixiosas serán consideradas como asociacións sometidas a unha lei especial. [...]

Artigo 27. A liberdade de conciencia e o dereito de profesar e practicar libremente calquera relixión quedan garantidos [...].

Artigo 34. Toda persoa ten dereito a emitir libremente as súas ideas e opinións, valéndose de calquera medio de difusión [...].

Artigo 36. Os cidadáns dun sexo e doutro, maiores de vinte e tres anos, terán os mesmos dereitos electorais [...].

Artigo 43. [...] O matrimonio [...] poderá disolverse por mutua disensión [acordo] ou a petición de calquera dos cónxuxes [...].

- Que tipo de réxime político se estableceu mediante esta Constitución?
- Que significa a frase subliñada no texto?
- Que dereitos e liberdades se recoñecen na Constitución? Cal che parece máis innovador e por que?
- Como se tratou o tema da relixión na Constitución?
- Que significa que España era un Estado aconfesional?
- Compara estes artigos cos artigos 1, 2, 16 e 23 da Constitución española de 1978 e explica que semellanzas e diferenzas ves.

O Bienio Reformista

A Constitución non logrou o consenso de toda a poboación, polo que o ambiente político se crispou: houbo incidentes na rúa e comezaron as conspiracións contra a República. En decembro de 1931, os republicanos máis moderados deixaron o Goberno, descontentos polos artigos da Constitución relativos á relixión. Niceto Alcalá Zamora ocupou a presidencia da República e **Manuel Azaña** foi designado **presidente do Goberno**. (14)

Entre 1931 e 1933, Azaña continuou o labor reformista:

- Iniciouse a **reforma agraria**, que pretendía aumentar a produción e mellorar a vida dos campesiños. Para iso, aprobouse unha lei que autorizaba a expropiación con indemnización dos latifundios sen cultivar, que serían repartidos entre campesiños sen terra en réxime de arrendamento. Pero o Instituto de Reforma Agraria (IRA) non contou con diñeiro suficiente para aplicala. A reforma decepcionou a moitos campesiños e a conflitividade social rexurdiu con enorme forza no campo.
- Concedeuse a **autonomía a Cataluña**, coa aprobación do Estatuto catalán en 1932 e a creación da Generalitat.
- Aplicouse unha **reforma militar**. Reduciuse a duración do servizo militar. Esixiuse aos mandos do Exército xurar lealdade á República e ofreceuse a posibilidade de pasar á reserva a quen non o fixese. (8)
- Abordáronse **reformas laborais**, como o establecemento de salarios mínimos e seguros de accidente.
- Reformouse a **educación**, xa que se pensaba que era a vía para a mellora social. Construíronse 10.000 escolas de ensinanza primaria e o orzamento de educación aumentou nun 50 %.
- Reguláronse o **matrimonio civil** e o **divorcio**.

O Goberno tivo que facer fronte á **oposición** dos grandes propietarios de terras, das altas xerarquías da Igrexa e do Exército, que consideraban demasiado radicais as reformas, pero tamén dos anarquistas e dos sindicatos, que querían transformacións máis profundas.

En agosto de 1932 houbo un intento de **golpe de Estado** liderado polo xeneral **Sanjurjo**, que fracasou. Por outra parte, os anarquistas protagonizaron levantamentos e ocupacións de terras. En **Castilbanco** (Badaxoz) houbo enfrontamentos entre os campesiños e a Garda Civil, e en **Casas Viejas** (Cádiz), un levantamento campesiño en 1933 foi duramente reprimido polas forzas da orde.

7. A multitude festexou a proclamación da Segunda República.

8. Manuel Azaña, no centro, cun grupo de militares.

CLAVES PARA ESTUDAR

- Que novidades supuxo a Constitución de 1931 respecto á de 1876?
- Enumera as reformas do Bienio Reformista. Que grupos se opuxeron a elas?

PENSA. Que importancia concedeu a Segunda República á educación? É un aspecto importante nun país? Por que?

DESCUBRE

O papel da muller en tempos da Segunda República

As españolas na década de 1930

A comezos da década de 1930 o nivel cultural da muller en España era baixo: máis do 50 % das españolas eran analfabetas. Ademais, todas carecían de dereitos políticos e estaban sometidas aos homes (país, esposos...). Moitas delas traballaban no campo (9) ou nas fábricas, pero os seus salarios, se os había, eran menores ca os dos homes e á súa xornada diaria debían sumar as tarefas domésticas, xa que ser esposas e nais era a súa dedicación principal. (9)

A loita polos dereitos femininos

O movemento sufraxista tivo menos desenvolvemento en España ca noutros países e foi un movemento minoritario, reducido ás elites intelectuais do país.

Cando se proclamou a Segunda República as mulleres non podían votar, pero as mulleres maiores de 23 anos podían ser elixidas para algúns cargos políticos. Por iso, as Cortes Constituíntes de 1931 contaron con tres deputadas: Clara Campoamor, Margarita Nelken e Victoria Kent. (10)

10. AS PRIMEIRAS DEPUTADAS ESPAÑOLAS

Clara Campoamor
(1888-1972)

Filla dunha modesta familia, licenciouse

en Dereito e actuou como avogada defensora dos militares que se sublevaron en Xaca a favor da proclamación da República en 1930. Militou no Partido Radical e foi elixida deputada nas eleccións do 26 de xuño de 1931. Defendeu o dereito de voto da muller nas Cortes Constituíntes e a lei do divorcio. Tras o estalido da Guerra Civil exiliouse de España e morreu en Lausana (Suíza).

Victoria Kent
(1898-1987)

Estudou Maxisterio e Dereito. Afiliouse ao Partido

Radical Socialista e foi elixida deputada en 1931 e en 1936. Nomeada directora xeral de prisións en 1931, desde o seu posto tratou de mellorar as condicións dos reclusos e de lograr a súa reinserción na sociedade ao saír do cárcere. Tras a Guerra Civil refuxiouse en París, de onde fuxiu cando se produciu a ocupación nazi. Despois viviu no exilio en México e en Estados Unidos.

Margarita Nelken
(1896-1968)

Filla de inmigrantes alemáns, foi pintora

e autora de artigos de crítica literaria e artística. Militou no PSOE e foi elixida deputada en 1931, en 1933 e en 1936. A súa participación na revolución de outubro de 1934 levouna a ser condenada a prisión, pero fuxiu a París. Participou activamente na Guerra Civil e en 1937 afiliouse ao PCE. Nos últimos meses da Guerra Civil refuxiouse en Francia e, despois, exiliouse a México.

9. Grupo de mulleres traballando na clasificación de laranxas en Valencia (A). Mulleres paseando cos seus fillos en Barcelona (B).

11. As españolas exerceron por primeira vez o seu dereito ao voto nas eleccións municipais de 1933 e despois nas eleccións lexislativas de 1933 e 1936.

A concesión do dereito ao voto

Un dos principais temas de debate na elaboración da Constitución de 1931 foi a concesión do voto á muller. Moitos deputados consideraban que non era conveniente facelo porque as mulleres votarían aos partidos máis conservadores, o que, a longo prazo, prexudicaría a República.

Partidarias de aprazar a concesión do voto feminino foron Victoria Kent e Margarita Nelken. Unha opinión diferente manifestou outra deputada: Clara Campoamor, quen defendeu o dereito ao sufraxio feminino. Finalmente, este aprobouse por 161 votos a favor e 121 en contra. (11)

3 EDUCACIÓN CÍVICA.

- Investiga e explica as razóns que deron algúns deputados republicanos para negar ás mulleres o dereito ao voto.

4 EXPRESIÓN ORAL.

- Le o discurso de Clara Campoamor.
 - Quen foi esta persoa?
 - Que argumentos utilizou para convencer as Cortes da necesidade de aprobar o sufraxio feminino? Estás de acordo con eles? Por que?
- Cales foron os principais logros no proceso de emancipación feminina durante a Segunda República? Cal che parece máis importante? Por que?

TEXTOS HISTÓRICOS FUNDAMENTAIS

Discurso de Clara Campoamor

Como pode dicirse que cando as mulleres dean sinais de vida pola República se lles concederá como premio o dereito a votar? [...] Por que o home, ao abeiro da República, ten que ter os seus dereitos e toñen que poñerse nun lazareto os da muller? [...]

Eu, señores deputados, síntome cidadán antes ca muller, e considero que sería un profundo erro político deixar a muller á marxe dese dereito, a muller que espera e confía en vós; a muller que [...] será indiscutiblemente unha nova forza que se incorpora ao dereito e non hai senón que empurrala a que siga o seu camiño. [...] Salvades a República, axudades a República atraéndovos e sumando esa forza que espera ansiosa o momento da súa redención. [...]

Non cometades un erro histórico que non tereades nunca bastante tempo para chorar (*Rumores*) [...] ao deixar á marxe da República a muller, que representa unha forza nova, unha forza moza; que foi [...] apoio para os homes que estaban nos cárceres; que sufriu en moitos casos coma vós mesmos, e que está anheloso, aplicándose a ela mesma a frase de Humboldt de que a única maneira de madurar para o exercicio da liberdade e de facela accesible a todos é camiñar dentro dela.

Diario de Sesións das Cortes Constituíntes da República española, outubro de 1931

Outros logros do período republicano

Durante a Segunda República aplicáronse diversas medidas para mellorar a situación da muller:

- Entrou en vigor o Seguro Obrigatorio de Maternidade. Grazas a el as mulleres podían gozar dun descanso pagado tras dar a luz.
- Permittedeuse que as mulleres accedesen a certos postos da Administración (notarios, procuradores, rexistradores da propiedade...), antes exclusivamente masculinos.
- Estableceuse a igualdade de salarios entre homes e mulleres, aínda que nunca se cumpriu.

Pese a todo, a situación das mulleres só se achegou á dos homes na teoría.

12. RESULTADOS NAS ELECCIÓNS XERAIS DE 1933

13. Mineiros asturianos detidos pola Garda Civil tras a revolución de 1934.

14. CRONOLOXÍA DA SEGUNDA REPÚBLICA

O Bienio Conservador (1933-1935)

En setembro de 1933 Manuel Azaña dimitiu e convocáronse **novas eleccións**. Nelas os partidos de centro e de dereita lograron un grande éxito. (12) A dereita uniuse na Confederación Española de Dereitas Autónomas (**CEDA**), liderada por **José María Gil Robles**. O centro dereita gañou as eleccións e, apoiado pola CEDA, o **Partido Radical de Alejandro Lerroux** fíxose cargo do Goberno.

Os gobernos do Bienio Conservador **modificaron** ou **suspenderon reformas** do período anterior: paralizouse a reforma agraria, concedeuse unha amnistía aos participantes no golpe de Estado do xeneral Sanjurjo e permitiúselles volver aos seus postos no Exército.

A tensión entre esquerdas e dereitas materializouse na **revolución de outubro de 1934**, que se produciu despois de que Lerroux nomease tres ministros da CEDA. Os partidos de esquerda convocaron unha folga revolucionaria en outubro de 1934 para contrarrestar o suposto perigo que implicaba a CEDA para a República.

- A revolución triunfou en **Asturias**, onde as organizacións obreiras ocuparon a conca mineira co obxectivo de crear un goberno revolucionario. A revolución foi duramente reprimida polo exército (2.000 mortos e 30.000 detidos). (13)
- En **Cataluña**, o Goberno autónomo sumouse á insurrección e Lluís Companys proclamou o Estado Catalán dentro da República Federal Española. Tras o fracaso desta insurrección, reprimida polo exército, a Generalitat foi disolta, e os líderes do Goberno autónomo, encarcerados.

Tras sufocar a revolución, o Goberno entrou en crise. As diferenzas ideolóxicas e a **corrupción** no Partido Radical puxeron fin á coalición gobernante e convocáronse novas eleccións xerais para febreiro de 1936.

A Fronte Popular (1936)

Os grupos políticos de esquerda presentáronse ás eleccións de 1936 unidos na **Fronte Popular**, integrada por socialistas, comunistas, republicanos de esquerda e algunhas forzas nacionalistas. Na dereita foran gañando peso os líderes extremistas: José Calvo Sotelo e José Antonio Primo de Rivera, líder do partido de orientación fascista, **Falange Española**. (15)

A Fronte Popular ganou as eleccións cun número de votos moi axustado, aínda que logrou suficientes escaños para formar Goberno. (16) O novo Goberno retomou a **política de reformas** e liberou os presos da revolución de outubro de 1934. En maio de 1936 Azaña substituíu a Alcalá Zamora como presidente da República.

A conflitividade social aumentou. Producíronse folgas, incendios de igrexas e enfrontamentos entre falanxistas e militantes das organizacións obreiras. Algúns militares, dirixidos polo xeneral Mola, comezaron a conspirar contra a República.

O 12 de xullo de 1936 pistoleiros da dereita asasinaron ao **tenente Castillo**, coñecido militar de esquerdas. Un día despois, os compañeiros do tenente Castillo asasinaron a **Calvo Sotelo**, líder da dereita. Este acontecemento precipitou a sublevación das tropas españolas do norte de África o 17 de xullo de 1936, dirixidas polo xeneral Franco. (14)

CLAVES PARA ESTUDAR

- Define CEDA, Fronte Popular, Falange Española.
- Compara a obra política do Bienio Conservador coa do Bienio Progresista.
- Que sucedeu en España en outubro de 1934? Que consecuencias tiveron estes feitos?
- Que medidas adoptou o Goberno da Fronte Popular?

PENSA. Cres que os resultados electorais de 1936 deron lugar a un Goberno estable? Razoa a resposta.

TEXTOS HISTÓRICOS FUNDAMENTAIS

Discurso falanxista

[...] Ides tolerar a broma de que cada dous anos teñamos que acudir cunha papeleta a salvar España e a civilización cristiá e occidental? [...] Aínda que triunfasen en España todas as candidaturas socialistas, vós, pais españois, a quen van dicir que a patria non existe, que ides ver os vosos soldados en indisciplina; vós, relixiosos, católicos españois, que ides ver convertidas as igrexas en museos dos sen Deus; vós, acatariades o resultado electoral? Pois a Falange tampouco.

15. José Antonio Primo de Rivera.

José Antonio PRIMO DE RIVERA, Discurso en Madrid, 2 de febreiro de 1936

- Identifica as referencias antidemocráticas do discurso.

16. RESULTADOS NAS ELECCIÓNS XERAIS DE 1936

BIENIO CONSERVADOR

FRONTE POPULAR

25 de abril
Amnistía para
injurio e os seus
seguidores

6 de outubro
Inicio da
revolución
en Asturias

1935

6 de maio
Goberno
con maioría
da CEDA

19 de setembro
Escándalo
do estraperlo

1936

16 de febreiro
Eleccións
lexislativas

12-13 de xullo
Asasinatos
de Castillo
e Calvo Sotelo

17-18 de xullo
Sublevación
militar

1937